

АКАДЕМИЯ НАУК ЛИТОВСКОЙ ССР
ИНСТИТУТ ИСТОРИИ
НАУЧНЫЙ СОВЕТ ПО ПРОБЛЕМАМ ИСТОРИИ
ЛИТОВСКОЙ ССР

Е Ж Е Г О Д Н И К
И С Т О Р И И
Л И Т В Ы

Г о д 1987

ВИЛЬНЮС «МОКСЛАС» 1988

INSTITUTE OF HISTORY
OF THE ACADEMY OF SCIENCES
OF THE LITHUANIAN SSR
THE SCIENTIFIC PROBLEM BOARD
OF THE HISTORY OF THE LITHUANIAN SSR

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

1987

VILNIUS 1988

INSTITUT FÜR GESCHICHTE
DER AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN DER
LITAUISCHEN SSR
PROBLEMISSCHER-WISSENSCHAFTLICHER RAT
FÜR GESCHICHTSFORSCHUNG DER LITAUISCHEN SSR

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

1987

VILNIUS 1988

LIETUVOS TSR MOKSLŲ AKADEMIJA
ISTORIJOS INSTITUTAS
LIETUVOS TSR ISTORIJOS
PROBLEMINĖ MOKSLINĖ TARYBA

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

1987 metai

VILNIUS „MOKSLAS“ 1988

BBK 63.3(2L)
Li237

Redakcinė kolegija:

Bronius VAITKEVICIUS (vyr. redaktorius), Alfonsas EIDINTAS, Vida KNIURAITĖ, Vytautas MERKYS, Vacys MILIUS, Leonas MULEVICIUS, Rita STRAZDŪNAITĖ (sekretorė), Tamara TARSILOVÁ, Adolfas TAUTAVICIUS, Irena VALIKONYTĖ, Regina ŽEPKAITĖ (vyr. redaktoriaus pavaduotoja)

Redakcijos adresas:
232600 Vilnius, Kosciuškos 30

Išleista LTSR MA Istorijos instituto užsakymu

L 0503020908—225 Ž—88
M 854(08)—88

© LTSR MA Istorijos institutas, 1988

STRAIPSNIAI IR PRANEŠIMAI

Didžiajai Spalio socialistinei revoliucijai — 70

LIETUVIŲ DALYVAVIMAS DIDŽIOJOJE SPALIO SOCIALISTINĖJE REVOLIUCIJOJE RUSIJOJE

BRONIUS VAITKEVICIUS

Didžioji Spalio socialistinė revoliucija teisėtai laikoma reikšmingiausiu XX amžiaus įvykiu, labiausiai paveikusių visuomenės raidą. Ji pirmą kartą istorijoje nuvertė išnaudotojų santvarką, įkūrė darbo žmonių valdžią — Tarybų valdžią, pradėjo naują epochą, kurios svarbiausias turinys — perėjimas nuo kapitalizmo prie komunistinės visuomenės ekonominės formacijos.

Revoliucija sukretė visus visuomenės sluoksnius nuo viršaus iki apačios, išlaisvino iš visų pavergimo formų darbo žmones, įtraukė juos į galingą šalies atnaujinimo judėjimą. Dėl didžiosios revoliucijos pergalės kovojo, jos laimėjimus gynė visų Rusijos tautybių darbininkai, kiti darbo žmonės. Juos sutelkė į bendras kovos gretas Rusijos bolševikai.

Šiame straipsnyje autorius kėlė uždavinį nušviesti lietuvių bolševikų organizacijų kūrimąsi ir jų organizacinę idėjinę politinę veiklą, lietuvių darbo žmonių mobilizavimą Spalio revoliucijos pergalei pasiekti Rusijoje, tiesioginį lietuvių dalyvavimą kovose dėl Tarybų valdžios.

Lietuviai darbo žmonės, atsidūrę Rusijoje Pirmojo pasaulinio karo metais ir anksčiau, sudarė vieną iš socialistinės revoliucijos nacionalinių rezervų. Socialiniu požiūriu jis buvo gana įvairus, skirtingos buvo ir aplinkybės, kuriomis Lietuvos gyventojai pateko į Rusiją. Daug jų palikti gimtinę privertė sunkus ekonominis gyvenimas. Petrograde, tarkim, 1910 m. gyveno 10 615 lietuvių (1897 m. — 3763)¹. Gerokai išaugo lietuvių kolonijos karo metais. Karo pradžioje, artėjant frontui, buvo evakuotos stambesnės pramonės įmonės, ypač tos, kurios dirbo arba galėjo būti pajungtos karo reikalams. Iš lietuviškų gubernijų, ūkio istoriko P. Liaščenkos duomenimis, kartu su techniniu ir administraciniu personalu bei kvalifikuotais darbininkais buvo evakuota 160 įmonių, 25 iš jų įsikūrė Petrograde². Išsikėlė švietimo įstaigos, bankai, organizacijos ir draugijos. Tačiau labiausiai lietuvių kolonijas padidino daugybės

¹ Статистический сборник по Петрограду и Петроградской губернии. Петроград, 1922. С. 11.

² Лященко П. И. История народного хозяйства СССР. М., 1954. Т. 2. С. 589.

gyventojų pasitraukimas. Tūkstančiai jų iš Lietuvos miestų ir kaimų prievarta ar savanoriškai patraukė į Rytus. Valstybės vidaus gubernijose susitelkė nuo 250 iki 300 tūkst. karo pabėgėlių ir evakuotųjų. „Apie trečdali Lietuvos suaugusių gyventojų imperialistinis karas buvo nubloškęs į Rusiją. . .“³ — rašė V. Kapsukas. Be to, caro valdžia mobilizavo į kariuomenę 64 tūkst. Lietuvos vyrų; jie tarnavo visur — ir veikiančiojoje armijoje, ir užnugario junginiuose.

Daugumą pabėgėlių sudarė smulkūs ir vidutiniai valstiečiai; daug jų gavo darbo pramonėje. Todėl lietuvių darbininkų buvo gana gausu — apie 100 tūkst.⁴ Į Rusiją pasitraukė nemažai buržuazijos, katalikų dvasininkijos atstovų.

Karo pabėgėlių gyvenimas buvo labai sunkus. Nesutvarkyta buitis, materialiniai nepritekliai, kalbos nemokėjimas, rusų ir lietuvių buržuazijos dirbtinai skatinami religiniai ir nacionalistiniai prietariai nemažai prisidėjo prie to, kad pabėgėliai buvo nuteikti prieš vietinius gyventojus. Prieš buržuazijos skelbiamą nacionalinio solidarumo ir tarpnacionalinės neapykantos politiką rusų ir lietuvių revoliuciniai socialdemokratų išklė internacionalinio proletarinio solidarumo, darbo žmonių revoliucinių veiksmų vienybės politiką.

Politiškai suvienyti lietuvius darbininkus su rusų proletariatu labai padėjo RSDDP(b) vietinėse organizacijose sukurti Lietuvių rajonai ir grupės. RSDDP(b) Petrogrado organizacijos Lietuvių rajonas įsikūrė 1916 m. lapkričio 21 d. Steigiamojoje konferencijoje dalyvavo 8 kuopelių 9 delegatai, atstovavę 68 nariams. Konferencija įformino lietuvių revoliucinių socialdemokratų įstojimą į RSDDP(b), numatė būdus, kaip išplėsti politinį darbą. Iki Vasario buržuazinės demokratinės revoliucijos lietuvių bolševikų organizacijos, be Petrogrado, įsikūrė Jekaterinoslave, Rostove prie Dono, Rygoje. Lietuvių darbininkų avangardas — bolševikai — laikė save proletarinės revoliucinės armijos dalimi, dalyvavo įvairiame, sudėtingame RSDDP(b) pagrindžio darbe.

Lietuviai revoliuciniai darbininkai ir kareiviai Rusijos proletariato ir kariuomenės gretose kovojo dėl Vasario buržuazinės-demokratinės revoliucijos pergalės. Jų sąjunga dar labiau sustiprėjo rengiantis Didžiajai Spalio socialistinei revoliucijai. Šiame naujame revoliucinės kovos etape ėmė sparčiai organizuotis bei politiškai reikštis ir nuosekliai revoliucinės proletarinės, ir kontrevoliucinės bužuazinės jėgos. Sukruto įvairios buržuazinės partijos (Lietuvių krikščionių demokratų, Lietuvių tautos pažangos, Demokratinė lietuvių tautos laisvės santaros) ir smulkiaburžuazinė Lietuvos socialistų liaudininkų partija; joje išryškėjo dešiniųjų ir kairiųjų srovės. Visos šios partijos, nepaisant nesutarimų, laikėsi kapitalizmo išsaugojimo pozicijų, priešiškažiūrėjo į bolševikų partijos vadovaujamą revoliucinį proletariato judėjimą. 1917 m. kovo 13 d. buvo sudaryta Lietuvių tautos taryba, kaip bendra lietuvių įstaiga, kuri rūpinosi, Z. Angariečio žodžiais, „suvienyti visus lietuvių „sroves“ dėl bend-

³ Kapsukas V. Raštai. V., 1970. T. 9. P. 455.

⁴ Шестой съезд РСДРП(б): Протоколы. М., 1958. С. 321.

ro darbo“⁵. Kitą dieną iš savo tarpo ji išrinko Laikinąjį Lietuvos valdymo komitetą, kuris buvo laikomas būsimosios buržuazinės Lietuvos vyriausybės užuomazga.

Revoliucinei, internacionalistinei darbo žmonių stovyklai atstovavo lietuviai bolševikai. Vadovaudamiesi RSDDP(b) strategija ir taktika, jie rodė lietuviams darbo žmonėms tikrą išsivadavimo kelią — baigti karą demokratine taika, kovoti dėl Tarybų valdžios, socializmo. Tuoj po Vasario revoliucijos susikūrė lietuvių bolševikų organizacijos Nižnij Novgorode, Charkove, Maskvoje, Odesoje. Išaugo Petrogrado organizacija.

RSDDP(b) Petrogrado Lietuvos rajonas ilgą laiką, iki tol, kol jis buvo reorganizuotas į sekciją (1917 m. rugsėjį) ir sudarytas RSDDP(b) Lietuvių sekcijų Centro biuras, faktiškai buvo idėjinis ir organizacinis visų lietuvių bolševikų veiklos Rusijoje centras. Partijos Petrogrado komiteto posėdyje 1917 m. kovo 6 d. buvo pažymėta, kad Lietuvos rajonas yra vienas iš labiausiai organizuotų sostinės partinių rajonų⁶. Tuo metu jame buvo 100 narių⁷. 1917 m. kovo 30 d. (senuoju stiliumi) Petrograde pradėjo eiti (kas savaitę, 2 psl. dydžio, 3000 egz. tiražu) pirmasis lietuvių komunistinis laikraštis „Tiesa“. Rygiečiai bolševikai kurį laiką leido laikraštį „Vilnis“ (1917 m., išėjo 4 nr.). Lietuvių rajono kovingumą gerokai padidino grįžę iš emigracijos, kalėjimų ir tremties žymūs revoliucionieriai — V. Kapsukas, Z. Angarietis, J. Janonis, K. Giedrys ir kiti. Netrukus rajonas atsikratė oportunistinių elementų (V. Požela), kurie buvo pradėję bendradarbiauti su buržuazija ir skleidė iliuzijas apie tariamai bendrus visų lietuvių interesus, ir ėmė gana aktyviai dirbti revoliucinį darbą.

Nepaprastai svarbią reikšmę tolesnei revoliucijos raidai turėjo 1917 m. balandžio 3 d. V. Lenino sugrįžimas į Rusiją iš priverstinės emigracijos. Didžiojo proletariato vado parengtose Balandžio tezėse buvo iškeltas konkretus teoriškai pagrįstas planas pereiti nuo buržuazinės demokratinės prie socialistinės revoliucijos. Bolševikų partijos visos Rusijos VII (Balandžio) konferencija, kurioje Lietuvos rajonui atstovavo Z. Angarietis, patvirtino partijos strateginį kursą į socialistinę revoliuciją.

Labai reikšmingas visai partijai ir ypač nacionalinėms jos organizacijoms buvo V. Lenino parengtas konferencijos nutarimas nacionaliniu klausimu, kuriame atsispindėjo nacijų apsisprendimo teisė, numatanti net atsiskyrimą ir nacionalinių valstybių sudarymą.

V. Lenino Balandžio tezės ir RSDDP(b) VII (Balandžio) konferencijos nutarimai tapo bolševikų partijos, taigi ir lietuvių bolševikų, kovos programa. Darbo žmonės buvo supažindinami su šiais reikšmingais partijos dokumentais. Labai svarbų darbą čia atliko „Tiesa“. Ji marksistiškai aiškino ir vertino lietuvių ir Lietuvos įvy-

⁵ Angarietis Z. Lietuviai bolševikai Rusijoje (1917 metais). Voronežas, 1918. P. 6.

⁶ Первый легальный Петербургский комитет большевиков в 1917 году: Сборник материалов и документов. М.; Л., 1927. С. 21.

⁷ Angarietis Z. Min. veik. P. 43.

kiaus, kėlė specifinius bolševikų ir apskritai darbo žmonių uždavinius, be to, sistemingai spausdino RSDDP(b) suvažiavimų ir konferencijų nutarimus, V. Lenino ir jo bendražiogių straipsnius. Pasidareę prieinami lietuviams darbo žmonėms gimtąja kalba, jie plėtė politinį akiratį, kėlė revoliucinį aktyvumą, mobilizavo kovai. 1917 m. balandžio 22 d. „Tiesa“ išspausdino straipsnį „Lenino teziai“, kuriame buvo išdėstytas Balandžio tezių turinys. Pavienes V. Lenino Balandžio tezes populiarino Z. Angarietis („Dvi valdžios“— „Tiesa“, IV.14; „Ar versti valdžią?“— „Tiesa“, IV.22). 1917 m. gegužės 10 d. „Tiesoje“ buvo išspausdintas straipsnis apie partijos VII (Balandžio) konferencijos nutarimus, o rezoliucijos „Dėl internacionalistų susivienijimo prieš smulkiaburžuazinį gynybininkų bloką“ ir „Dėl darbininkų ir kareivių atstovų tarybų“ paskelbtos ištaisai („Tiesa“, IV.25; VI.1). 1917 m. „Tiesa“ išspausdino dvylika V. Lenino darbų, iš jų ir svarbių V. Lenino parengtų partijos forumų rezoliucijų.

Veiksminga darbo žmonių politinio auklėjimo mokykla buvo mitingai (pirmasis mitingas įvyko 1917 m. kovo 19 d. Petrograde), susirinkimai, demonstracijos. Svarbiausia jų idėja — lietuvių darbo žmonių telkimas apie bolševikų partiją, kvietimas jungtis į bendras socialistinės revoliucijos kovotojų gretas. Žymiausi lietuvių bolševikų oratoriai buvo Z. Angarietis, J. Dumša, G. Liutkevičius, J. Opanskis (Petrogradas), V. Rekašius (Maskva), B. Matusevičius (Voronežas), K. Požela (Dorpatas), K. Rimša (Ryga), I. Krasauskas (Nižnij Novgorodas), J. Vitkauskas (Jekaterinoslavas).

Didelę revoliucinę patirtį lietuviai darbininkai įgijo, dalyvaudami kartu su rusų proletariatu Gegužės pirmosios, birželio 18, liepos 3—4 d. demonstracijose.

Internacionalinio auklėjimo forma buvo ir lėšų rinkimo kampanijos bolševikinei spaudai leisti. Lietuviai bolševikai, didžiausią dėmesį skirdami „Tiesai“, kvietė lietuvius darbininkus remti visus bolševikų laikraščius („Pravdą“, „Soldatskaja pravdą“, „Cinią“, „Rabotnicą“). Savo ruožtu „Pravda“ spausdino skelbimus apie tai, kad „Tiesa“ yra lietuvių bolševikų laikraštis ir ragino darbininkus teikti jai paramą⁸. 1917 m. birželio 8 d. laikraštis informavo, kad į „Tiesos“ fondą „pradėjo plaukti pinigai ir iš rusų darbininkų“.

Lietuvių darbo žmonių aktyvus dalyvavimas Rusijos proletariato kovoje, ryški abipusė parama ir bendradarbiavimas liudijo, kad proletarinio internacionalizmo idėjos darė vis didesnę poveikį pabėgėliams, ypač darbininkams.

Lietuviai bolševikai ryžtingai kovojo prieš buržuazines ir smulkiaburžuazines partijas, kurios, pasigavusios „tautinės vienybės“ idėją, visomis išgalėmis siekė atitraukti lietuvius darbo žmones nuo bendros revoliucinės kovos. Vienas iš ryškiausių šios nesutaikomos revoliucinės kovos puslapių buvo vadinamojo Lietuvių seimo Rusijoje demaskavimas. Jis buvo sušauktas 1917 m. gegužės pabai-

⁸ Правда. 1917. 12 апр.; 5 мая.

goje—birželio pradžioje, kad būtų galima labiau konsoliduoti anti-revoliucines jėgas.

„Tiesos“ laikraščio straipsniuose ir ypač RSDDP(b) Petrogrado organizacijos Lietuvių rajono komiteto nutarimu V. Rekašiaus paskelbtoje deklaracijoje seime (V.29) buvo atskleistas buržuazinis seimo pobūdis, atmestas buržuazinių ir smulkiaburžuazinių partijų mėginimas dangstyti savo antiliaudinius kėslus lietuvių visuomenės vardu. „Falsifikuokite lietuvių visuomenės nuomonę,— sakoma deklaracijoje.— Kalbėkite apie nepriklausomą Lietuvą ir iš po rusų arba vokiečių junkerių valdžios statykite po lietuvių buržuazo kančiu! Ne tokios lietuvių revoliucinės minios ir ne tokios Lietuvos joms reikia! Ir išauš teismo ir keršto diena ir jos pasakys: šalin visų tautų buržuazija, tegyvuoja gryna nesuteršta revoliucinių tautų laisvė spręsti savo likimą!“⁹

Augant revoliuciniam judėjimui, vidinių prieštaravimų draskomas Lietuvių seimas patyrė visišką krachą. Nustojo veikusi ir Lietuvių tautos taryba.

Lietuvių bolševikų veiklos dėka nepavyko iki galo įgyvendinti ir kito sumanymo — sutelkti lietuvius kareivius į nacionalinius pulkus, šitaip sukliudyti karių revoliucionizavimąsi ir panaudoti juos buržuazijos valdžiai Lietuvoje įkurti. Pulku kūrimo idėją atmetė Rusijos armijos pirmasis lietuvių karių suvažiavimas (1917 m. gegužės mėn.). Nepaisant to, buržuaziniai nacionalistai, įsitvirtinę suvažiavimo įsteigtos Lietuvių karių sąjungos Centro komitete, toliau kūrė nacionalinius pulkus. 1917 m. jie sudarė tik tris batalionus (Vitebske, Smolenske, Rovne). Tačiau ir juose kareiviai revoliucionizavosi. Dauguma jų kiek vėliau, jau po Spalio revoliucijos pergalės, lietuvių bolševikų paveikti, įstojo į Raudonąją armiją ir kovėsi dėl Tarybų valdžios įtvirtinimo.

RSDDP(b) VI suvažiavimas, įvykęs 1917 m. liepos 26—rugpjūčio 3 d. Petrograde, pasikeitus po liepos 3—4 d. demonstracijos sušaudymo politinėms sąlygoms, priėmė nutarimus dėl partijos naujos taktikos ir naujų lozungų. Pažymėjęs, kad taikus valdžios perėjimas Taryboms tapo nebeįmanomas, nes valdžia faktiškai perėjo į kontrevoliucinės buržuazijos rankas, suvažiavimas laikinai atsisakė lozungo „Visa valdžia Taryboms“ ir patvirtino kursą nuversti buržuazijos valdžią ginkluotu sukilimu.

Suvažiavimo delegatai buvo keturi lietuviai bolševikai: nuo partijos Petrogrado organizacijos — V. Kapsukas, Z. Angarietis ir J. Opanskis (du pastarieji su patariamuoju balsu), nuo 12-osios armijos bolševikų — K. Rimša. V. Kapsukas suvažiavimui pranešė, kad didėja lietuvių bolševikų (jų Rusijoje buvo apie 2000 žmonių) įtaka, ir išreiškė tvirtą įsitikinimą, kad, dirbdami su rusų revoliuciniais socialdemokratais, jie galėsia suvienyti po revoliucijos vėliava „ir tas dešimtis tūkstančių lietuvių darbininkų, kurie išblaškyti po visą Rusiją“¹⁰.

⁹ Lietuvos TSR istorijos šaltiniai. V., 1958. T. 3. P. 17.

¹⁰ Kapsukas V. Raštai. V., 1964. T. 7. P. 73.

Dar labiau susitelkti vieningose RSDDP(b) gretose, bręstant lemiamiems klasiniams mūšiams, lietuviams bolševikams padėjo rajonų, veikiančių kaip nacionalinės organizacijos partijoje, pertvarkymas į sekcijas propagandiniam ir agitaciniam darbui. Nutarimą reorganizuoti partijos Petrogrado Lietuvių rajoną į Lietuvių sekciją prie RSDDP(b) Petrogrado komiteto priėmė visuotinis rajono susirinkimas 1917 m. rugsėjo 10 d. Šiame susirinkime buvo išspręstas ir kitas svarbus organizacinis klausimas — sudarytas vadovaujantis lietuvių bolševikų organas — RSDDP(b) Lietuvių sekcijų Laikinasis centro biuras. Jį sudarė V. Kapsukas, Z. Angarietis ir J. Dumša. Biuras buvo patvirtintas 1917 m. spalio 10 d. RSDDP(b) CK posėdyje, kuriam pirmininkavo V. Leninas.

Naujomis sąlygomis, kai prasidėjo revoliucionierių persekiojimai, lietuvių bolševikų gretos nepakriko. Priešingai, vadovaudamiesi RSDDP(b) VI suvažiavimo nutarimais, jie dar aktyviau mobilizavo darbininkus ir kareivius į revoliucinę kovą. „Tiesa“ išspausdino svarbiausius suvažiavimo nutarimus: „Einamasis momentas ir karas“ (VII.17), „Dėl ekonominės padėties“ (VIII.23), „Dėl politinės padėties“ (IX.30). 1917 m. rugsėjo—spalio mėn. V. Kapsukas aplankė Nižnij Novgorodą, Jekaterinoslavą, Voronežą, Charkovą, Tulą, šusitiko su lietuviais bolševikais. Čia jis padarė politinius pranešimus, kurių pagrindinė tema buvo: Rusijos revoliucija ir Lietuvos laisvė. V. Kapsukas pabrėžė, kad Lietuvos laisvė priklauso nuo Rusijos socialistinės revoliucijos sėkmės, ir ragino nuolat stiprinti klasinę sąjungą su rusų, kitų tautybių darbininkais.

Lietuviai bolševikai ryžtingai kovojo su menševikais ir eserais, faktiškai palaikančiais kontrrevoliucinę buržuaziją, bei jų lietuviams talkininkais — socialistais liaudininkais ir dešiniaisiais socialdemokratais, kvietė pastarųjų gretose esančius proletarus nutraukti ryšius su šių partijų vadais. Vis daugiau žmonių nusisukdavo nuo liaudininkų, sąmoningesnieji dėjosi prie bolševikų.

Po to, kai buvo sutriuškintas 1917 m. rugpjūčio 25 d. sukeltas kontrrevoliucinis gen. Kornilovo maištas, iš esmės pakito politinė padėtis šalyje. Prasidėjo audringas Tarybų bolševizavimasis. Partija vėl iškėlė lozungą „Visa valdžia Taryboms“. Dabar šis šūkis žymėjo ginkluotą sukilimą prieš buržuazinę valdžią.

Laikraštis „Tiesa“ plačiai ir įtaigiai aiškino partijos kursą į ginkluotą sukilimą. „Ginkluotas sukilimas neišvengiamas dalykas, — buvo rašoma viename iš daugelio straipsnių 1917 m. spalio 21 d. — Visi darbininkai turi tai žinoti ir ruoštis prie jo [...]. Tik organizuota kova gali atnešti laimėjimą“. Kitame tos pačios dienos straipsnyje „Tarybų valdžia“ buvo aiškinama šios valdžios klasinė prigimtis ir pabrėžta, kad šalyje subrendo visos sąlygos įgyvendinti šūkį „Visa valdžia Taryboms!“

Spalio revoliucijos išvakarėse lietuvių bolševikų sekcijose, o jos veikė 12-oje stambiausių šalies miestų, įvyko susirinkimai, kuriuose buvo aptarti ginkluoto sukilimo klausimai. Lietuvių darbininkai, kareiviai, liaudies inteligentijos atstovai buvo pasiruošę ryžtingai su-

siremti su buržuazija. Jie sudarė nedidelę, bet kovingą dalį politinės armijos, kurią parengė RSSDDP (b) socialistinei revoliucijai įvykdyti.

1917 m. spalio 25 d. (naujuoju stiliumi — lapkričio 7 d.) Petrograde įvyko pergalingas ginkluotas sukilimas.

Tomis istorinėmis dienomis visur, kur Rusijoje didžioji revoliucija užtiko lietuvius bolševikus ir pažangiuosius darbo žmones, jie ranka rankon su rusų proletariatu pakilo į kovą dėl Tarybų valdžios pergalės ir užėmė šioje kovoje garbingą vietą. V. Kapsukas, kaip politinis komisaras, kovėsi prieš gen. Krasnovą, puolusį Petrogradą; spalio 30 d. jis buvo paskirtas Vyriausiosios išdinės pirmuoju komisaru, sužlugdė kontrrevoliucinių tarnautojų sabotažą. Z. Angarietis redagavo „Tiesą“, prisidėjo prie junkerių maišto malšinimo. Daug lietuvių darbininkų žygiavo Petrogrado raudongvardiečių gretose buržuazinės valdžios versti. Tai — B. Jočys, J. Karosas, M. Makšimas, J. Juospaitis, T. Vizgirdas, J. Bačiulis, B. Badekas, J. Juodelis.

Ziemos rūmus — paskutinę buržuazijos atramą Petrograde — puolė J. Baltrūnas, S. Mickevičius, A. Penkaitis, B. Jusius, M. Miliauskas, B. Latvinas, A. Aleksišinas, P. Kirstukas. Spalio sukilime Petrograde veikliai reikėsi kariai P. Bieliauskas, A. Karosas, M. Sarpalius, J. Pajarskis, J. Repšys, V. Penkaitis, A. Kulys.

1917 m. spalio 25 d. vakare Smolnyje prasidėjo Visos Rusijos Tarybų II suvažiavimas. Jis priėmė Tarybų valdžios dekretus — dėl taikos, dėl žemės, sudarė pirmąją tarybinę vyriausybę — Liaudies Komisarų Tarybą, kurios pirmininku buvo išrinktas V. Leninas. Suvažiavime dalyvavo V. Kapsukas, darbininkai N. Kavaliukas, J. Kovalskis, E. Tautkaitė, E. Petniūnaitė-Viliūnienė, jūreivis V. Penkaitis. Darbo žmonių lietuvių vardu, gavęs žodį, taikos dekretui karštai pritarė V. Kapsukas. „Revoliucinio proletariato, revoliucinės kariuomenės ir valstietijos balsas, — kalbėjo jis, — prasiverš pro durtvus ir pasieks Vokietiją bei kitas šalis ir prisidės prie jų visuotinio išvadavimo“¹¹.

Į kovą dėl Tarybų valdžios Petrogrado proletariato pavyzdžiu pakilo visa šalis. Maskvoje dėl Tarybų valdžios kovojo P. Baltrūšaitis, J. Šlekonis, J. Garmelis, K. Kėliūnas, J. Petryla, B. Martinikonis, J. Rimša, M. Kaunaitė, E. Stankaitė.

Kovoje su kontrrevoliucija labai pasižymėjo raudongvardiečiai — iš Kauno evakuoto Brolių Tilmansų ir K^o sraigtų gamybos ir geležies valcavimo fabriko darbininkai — J. Kybartas, A. Pševodskis, A. Varnas, L. Narkevičius, K. Taujanskas, M. Seklickas, H. Kaprolaitis, A. Mancevičius, A. Rimkevičius, daugelis kitų.

Jekaterinoslave lietuviai bolševikai sukūrė Lietuvių kovinę draugovę — apie 40 vyrų, kurie sudarė miesto Raudonosios gvardijos penktąją kuopą ir didvyriškai kovėsi dėl Tarybų valdžios. Tokią pat draugovę, tik gerokai didesnę (apie 1700 žmonių) sukūrė Odesos lietuviai bolševikai. Už pasižymėjimą mūšiuose su revoliucijos priešais jai buvo pareikštas „ypatingas dėkingumas“. Aktyvūs so-

¹¹ Kapsukas V. Raštai. T. 7. P. 145.

cialistinės revoliucijos dalyviai buvo: Rostove prie Dono — S. Tur-la, Tagile (Uralas) — J. Puteikis, Simferopolyje — J. Pranckūnas, Novorosijske — V. Baškys, Tuloje — V. Kadžiulis, Nižnij Novgorode — J. Ozarskis, I. Krasauskas, V. Brigmanas, Tartu — K. Rimša, K. Požela, M. Pelėdžiūtė, Taline — K. Andrijaitis.

Darbo žmonės lietuviai, dalyvaudami bendroje ginkluotoje kovoje dėl socialistinės revoliucijos pergalės Rusijoje, su ja siejo lūkesčius, kad bus baigtas karas, sudarytos galimybės grįžti į gimtąjį kraštą, sukurta santvarka be išnaudojimo, grindžiama tautų lygia-teisiškumu, draugyste ir brolišku bendradarbiavimu.

Lietuviai bolševikai, padėję partijai politiškai ir organizaciniu požiūriu gausiai įtraukti lietuvių darbo žmones į kovą dėl Tarybų valdžios Rusijoje, išsikovojo didžiulę įtaką tarp lietuvių pabėgėlių, ypač darbininkų, nes buvo be galo atsidavę socialistinei revoliucijai, nenuilstamai, nuosekliai kovojo dėl lietuvių tautos socialinio ir nacionalinio išvadavimo, dėl socializmo. Lietuvių bolševikų, kaip ir visos Rusijos bolševikų partijos, veikla, proletarinio internacionalizmo šūkiei lėmė tai, kad lietuvių buržuazinėms partijoms, turėjusioms palyginti didelius materialinius išteklius, išsišakojusį įvairių organizacijų tinklą, nepavyko atitraukti lietuvių darbo žmonių nuo bendros revoliucinės kovos Rusijoje. Bendri klasiniai lietuvių ir rusų darbo žmonių interesai nugalėjo tautinį atskirumą.

Lietuvių darbo žmonių aktyvus dalyvavimas Spalio revoliucijoje buvo ne tik indėlis į kovą dėl Tarybų valdžios pergalės Rusijoje, bet ir tiesioginis Lietuvos liaudies vadavimo iš socialinės ir nacionalinės priespaudos aktas.

УЧАСТИЕ ЛИТОВЦЕВ В ВЕЛИКОЙ ОКТЯБРЬСКОЙ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ РЕВОЛЮЦИИ В РОССИИ

Б. ВАЙТКЯВИЧЮС

Резюме

В статье рассматривается участие в Великой Октябрьской социалистической революции литовских трудящихся, оказавшихся в России еще до первой мировой войны (в 1910 г. в Петербурге проживали 10 615 литовцев) и особенно в ее начале (всего беженцев и эвакуированных насчитывалось около 300 тыс. человек).

В годы войны в России в составе РСДРП(б) образовались первые литовские большевистские организации, которые развернули, особенно после Февральской буржуазно-демократической революции, большую политическую работу среди беженцев, вовлекая их в возглавляемое русским рабочим классом революционное движение.

Большую революционную роль сыграла первая литовская коммунистическая газета «Теса», которая стала выходить 12 апреля (30 марта) 1917 г.

Литовские большевики решительно выступали против буржуазных и мелкобуржуазных партий, которые под лозунгом национального единства тщетно старались отвлечь литовских трудящихся от совместных революционных выступлений.

Литовские революционные трудящиеся составляли небольшую, но боевину часть политической армии, которую РСДРП(б) подготовила для проведения социалистической революции. Когда же в Петрограде началось вооруженное восстание, литовские революционные рабочие и солдаты плечом к плечу

с русским пролетариатом поднялись на борьбу за победу советской власти и заняли достойное место в рядах борцов. Это было predeterminedо деятельностью литовских большевиков и всей партии под лозунгом пролетарского интернационализма.

Gauta 1987.04.15

Trumpai apie autorių

Gimė 1926 m. Ist. m. daktaras, profesorius, LTSR MA narys korespondentas, LTSR nusipelnęs mokslo veikėjas. 1970—1987 m.— LTSR MA Istorijos instituto direktorius. Pagrindinė tyrimų kryptis— Tarybų valdžios ir socializmo kūrimo istorija. Svarbesni darbai: „Socialistinė revoliucija Lietuvoje 1918—1919 m.“ (1968), „Tarybų Lietuva: praeities ir dabarties bruožai“ (1980), „Spalio kovotojų gretose“ (1987), „Pirmoji darbininkų ir valstiečių valdžia Lietuvoje“ (1988). Vienas iš „LKP istorijos apybraižos“ (t. 1, 1971), „Lietuvos TSR istorijos“ (rusų k., 1978 ir liet. k., t. 1, 1985) autorių, daugelio Istorijos instituto darbų vyriausiasis redaktorius.